

Metoodiline juhend lasteraamatu
„Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” juurde

**Metoodiline juhend lasteraamatu
„Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” juurde**

Väljaandja: Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus
Autorid: Kadri Aavik, Kristi Vinter, Ülle-Marike Papp, Hannaliisa Uusma, Evelyn Neudorf
Keeletoimetaja: Riina Pihlak
Kujundus ja küljendus: Kadri Aavik
Kaanefotod: Maire Tuul (Viimsi lasteaed)
Trükitud 2013

Trükise koostamist ja väljaandmist toetas Põhjamaade Ministrite Nõukogu. Trükise sisu eest vastutab väljaandja ja see ei pruugi kajastada Põhjamaade Ministrite Nõukogu seisukohti või poliitikat.

norden

Põhjamaade Ministrite Nõukogu

Sisukord

Eessõna 6

Sooteadliku pedagoogika põhimõisteid 7

Sissejuhatus 9

Soolisest sotsialiseerimisest ja soostereotüüpidest
hariduse ja lasteaia kontekstis 12

Juhtumikirjeldused, aruteluküsimused
ja tegevused lastega 15

Võimalusi lasteraamatutes olevate piltide analüüsimiseks 23

Viited lisamaterjalidele 25

Eessõna

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskusel (ENUT) oli väga hea meel võimaluse üle tõlkida taani keelest ja anda välja lasteraamat „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” ning koos sellega välja töötada käesolev metoodiline juhend kasutamiseks koos lasteraamatuga kui ka eraldiseisva materjalina lasteaedades ja alushariduses laiemalt.

Eesti alushariduses on seni vähe ilmunud soovituslikke materjale lasteaiaõpetajatele, lastekaitsetöötajatele, lapsevanematele ja ka lastele, kus oleks võrdlevalt käsitletud nii tüdrukute kui ka poiste mõttemaailmu ja käitumist eelkoolieas ning samas pööratud tähelepanu nende võimaluste avardamisele oma tee valikul hariduses ja tänapäeva kiiresti muutuvus elus.

Käesoleva juhendi autorid said inspiratsiooni kirjutamiseks Taani metoodikaraamatust „Lasteaed, kus poiss võib olla Pipi ja tüdruk piraat” (2008)¹, mille eesmärgiks on aidata mõtestada lasteraamatut „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida”².

Taanikeelse metoodikaraamatu eessõnas juhtis tollane Taani võrdõiguslikkuse minister Karen Jespersen tähelepanu sellele, kuidas mäng valmistab lapsi ette täiskasvanueluks. Jesperseni hinnangul on seetõttu tähtis pakkuda lastele juba lasteaias piisavalt valikuvõimalusi. Poisid ja tüdrukud ei pea olema ühesugused, kuid neile tuleks luua ühesugused soodsad tingimused oma võimete väljaarendamiseks. Võrdsed võimalused lasteaias toetavad laste arengut ning mõjutavad nende tulevase valikuid hariduses, töö- ja pereelus.

Eestikeelne metoodiline juhend aitab lastega läbi viia arutelusid ühiskonna ootustest ja pakutavatest võimalustest poistele ja tüdrukutele. Loodetavasti kannustab see õpetajaid ja teisi lastega tegelevaid inimesi mõtlema selle üle, kuidas luua tüdrukutele ja poistele elus hakkama saamiseks võrdseid võimalusi.

Metoodiline juhend on mõeldud kasutamiseks lasteaedades, et aidata õpetajatel ära tunda ühiskonnas laialt levinud soostereotüüpe, neid aruteludes ja tegevustes vältida või nende üle koos mõtiskleda.

Reet Laja

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskuse juhatuse esinaine

¹ „Børnehaver med Plads til PippiPrinser og PiratPrinsesser. En inspirationsguide til at arbejde med køn og ligestilling i børnehaver”, Taani Õppelabor, Taani Pedagoogiline Ülikool, Århusi Ülikool. Toimetajad: Jesper Olesen ja Kenneth Aggerholm

² „Den dag da Rikke var Rasmus og Frederik var Frida”, Louise Windfeldt, Katrine Clante, Taani 2008

Sooteadliku pedagoogika põhimõisteid

Sooline ebavõrdsus – mis tahes valdkonnas ilmnev naiste ja meeste erinev seisund, mis väljendub nende osalemise määras, ressurssidele (raha, aeg, staatus, ametikoht, materiaalsed hüved, suhted, teave jne) ligipääsus, õiguste kasutamises, võimu ja mõjujõu määras, töötasu suuruses ja muude hüvede saamises.

Sooline võrdõiguslikkus – ühiskonna seisund, kus naistel ja meestel on võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus ühiskonnaelu kõigis valdkondades (sealhulgas pereelus osalemisel).

Sooline võrdõiguslikkus hariduses – lisaks mõlema sugupoole formaalsele võrdsusele (õiglasel võimalusel saada nii formaalset kui ka mitteformaalset haridust) tähendab see ka võrdset kohtlemist ja võrdseid võimalusi haridusprotsessis. Viimane ei piirdu vaid sama õppekavaga, vaid eeldab õpilaste erinevate õpistiilidega arvestamist ning selliste õppemeetodite ja -materjalide kasutamist, mis oleksid vabad soostereotüüpidest ja traditsioonilistest soorolliootustest.

Soolise võrdõiguslikkuse edendamine – tüdrukutele ja poistele, naistele ja meestele võrdsete võimaluste loomise ja sooliste stereotüüpide vähendamise ideoloogia ja praktika kõigil ühiskonnaelu tasanditel.

Sooliste aspektidega arvestamine – sugupoolte erinevate vajaduste, ressursside ja kogemustega arvestamine eesmärgiga muuta nähtavaks need sotsiaalsed mehhanismid, mis sugusid vastandavad ja erinevalt väärtustavad.

Soorollid – stereotüüpsed normid ja ootused, mida omistatakse üksikisikutele või inimgruppidele lähtuvalt nende bioloogilisest soost.

Soostereotüübid – lihtsustavad ning liiga üldistavad, kuid ühiskonnas sügavalt juurdunud uskumused ja hoiakud naiste ja meeste erinevuste, iseloomude, omaduste, neile sobivate rollide, ametite, käitumise, välimuse jms kohta. Elustrateegiaid ja käitumisstiile valides ja nende sobivuse üle otsustades juhinduvad tüdrukud ja poisid, naised ja mehed kehtivatest soostereotüüpidest. Soostereotüübid tingivad ka selle, et kahte sugupoolt nähakse vastanduvatenäi nii oletatavate omaduste, täidetavate rollide kui ka erialavalikute ja töö sisu poolest. Soostereotüübid on ajaloolis-kultuuriliselt muutunud ja muutuvad, seega on võimalik neist ka vabaneda.

Sootundlik/sooteadlik pedagoogika – sootundlik pedagoogika on õppimis- ja õpetamisprotsessi kirjeldav teooria ja praktika, mille eesmärgiks on iga lapse enesehinnangu ja -teadvuse ning enesekindluse areng, sooliste ja soogruppide vastanduste vältimine ning laste vabastamine soostereotüüpide omaksvõtmisest. Sootundliku pedagoogika eesmärk pole mitte kaotada soolisi erinevusi, vaid anda lastele neid oskusi ja käitumismudeleid, mis neil sooliste

eelarvamuste tõttu sageli välja arendamata jäävad – tütarlastele enam julgust ja enesekindlust, poistele hoolivust ja empaatiavõimet.

Sugu – eristatakse kahte mõistet: “bioloogiline sugu” (ingl k. *sex*) ja “sotsiaalne sugu” (ingl k. *gender*). Bioloogilise soo all mõistetakse inimeste eristamist nais- ja meessoost isikuteks bioloogiliste sootunnuste põhjal. Mõiste “sotsiaalne sugu” aga viitab bioloogilise soo alusel naistele ja meestele omistatavatele omadustele, mis on sotsiaalselt konstrueeritud (ühiskond dikteerib, millised peavad olema naised ja millised mehed) ning määravad naiste ja meeste käitumise, mõtlemise ja võimaluste erinevuse ning nendevahelised sotsiaalsed suhted. See, mida ühiskonnas peetakse naiselikuks ja mehelikuks ning tüüpiliseks ja soovitavaks naiseks või meheks olemisele, on kujunenud sotsialiseerimise käigus ning on mõjutatud hariduse, meedia ja ühiskonna institutsionaalse korralduse poolt. Käesolevas trükises kasutame mõistet “sugu” või “sugupool” sotsiaalse soo tähenduses.

Variõppekava – varjatud õppekava või variõppekava sisaldab hoiakuid, väärtusi, uskumusi ja käitumist, mida lapsed mitteformaalselt õpivad lasteasutuse kultuurist ja õhkkonnast, inimestevahelistest suhetest ja suhtumistest.

Sissejuhatus

Käesoleva metoodilise juhendi eesmärgiks on edendada alushariduses sellist kasvatust ja õpetust, mis aitaks lastel, olenemata nende soost, võrdselt ning võimalikult soostereotüüpide vabalt oma individuaalseid võimeid arendada. Seega aitab käesolev trükis edendada soolist võrdõiguslikkust ning märgata ja vähendada soolisi stereotüüpe alushariduses. Juhendi koostamisel on lähtutud sootundlikust pedagoogikast. Juhend on mõeldud lasteaiaõpetajatele kasutamiseks igapäevatöös. Raamat on inspireeritud taanikeelsest metoodikaraamatust „Lasteaed, kus poiss võib olla Pipi ja tüdruk piraat” (2008) ja aitab mõista lasteraamatu „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” sisu ja sõnumeid.

Juhend on koostatud lähtuvalt nüüdisaegsest arusaamast, et soolised erinevused ja ebavõrdsus ühiskonnas ei tulene niivõrd bioloogilistest erinevustest, kuivõrd väljakujunenud tavadest ja soostereotüüpsetest hoiakutest, mis dikteerivad tüdrukutele ja poistele, naistele ja meestele sobivaks peetavaid käitumismalle, suhtlemisviise, huvi- ja tegevusalasid ning füüsilist väljanägemist.

Sotsialiseerimisprotsessi eesmärgiks on kujundada lastest ühiskonna ootustele vastavad naised ja mehed. Märkamatuks taastoodetakse nii ka selliseid soostereotüüpeid oskusi, võimeid, käitumismalle ning soorolle, mis on kiiresti muutumas ühiskonnas ajale jalgu jäänud. Viimastel aastakümnetel on jõutud arusaamani, et selline bioloogilisest soost lähtuv suunamine ja traditsioonilised soorolliootused piiravad märkimisväärselt lapse isiksuse arengut, edaspidist positsiooni ning valikuid ühiskonnas, mõjudes ebasoodsalt mõlemale soole (Connell 1996).

Lapsed omandavad sugupooltele ühiskonnas omistatud käitumismudeleid mitmesuguseid teid pidi ja erinevates keskkondades nii otsesel kui ka varjatud või vaevu hoomataval kujul. Üheks esimeseks ning olulisimaks kujunemiskeskonnaks on kahtlemata perekond.

Juba lapse imikueas ilmnevad vanemate ja teiste täiskasvanute soostereotüüpsed ootused: tüdrukuid peetakse väiksemateks, vaiksemateks, kartlikumateks, nõrgemateks ja õrnemateks, poisse aga suuremateks, nõudlikumateks, tugevamateks ja erksamateks. Sellistest ootustest lähtuvalt hakatakse lastele jagama ka positiivset tagasisidet soorolliootusele sobiva ja negatiivset tagasisidet sobimatu käitumise eest. Lastele luuakse nn sootüüpilised keskkonnad riietuse, sisustuse, mängude, huvialade ja mänguasjadega. Täiskasvanud eelistavad poisslastele valida mänguasju (masinad, sõidukid) ja spordivahendeid, millega tegeletakse väljaspool kodu, tütarlastele aga pakutakse koduste rolliülesannetega seotud lususid (nukud, nukumajad, majapidamisesemed). Nõnda suunatakse mehi juba lapseas eelistama koduväliseid tegevusi ning sisendatakse tüdrukutele, et naisele sobivad rollid on seotud kodu ja lastega. Soolist eraldamist toetab ka turundusideoloogia: ühtesid ja samu seepe, šampoone, toiduaineid jms pakitakse erinevatele soogruppidele kujundatud pakenditesse. Sooliselt eristatud on pea kõik lastekaubad.

Samuti on laste olulisteks mõjutajateks meedia ning omavanused sõbrad. Meediapiltide ja -sõnumite vahendusel jõuab lasteni ettekujutus sellest, milline on mehelik mees ja naiselik naine, mida nad teevad ja kuidas käituvad. Nende abil kujundavad lapsed oma sooidentiteeti, kinnistades samastumisobjekte ja rollimudeleid oma mängudes. Lapsed õpivad esimeste eluaastate jooksul ära normid ja ümbritseva keskkonna ootused selle kohta, kuidas tuleb olla, riietuda ja käituda, et olla „õige” poiss või „õige” tüdruk.

Kui laps jõuab lasteaeda või kooli, ilmnevad juba soolise kasvatuse tagajärjed, mida ekslikult peetakse olemuslikeks ja bioloogilisteks omadusteks ega püütagi muuta. Seetõttu tajutakse näiteks tüdrukute ja poiste täpselt samasugust käitumist erinevalt ning sellele reageeritakse erinevalt. Käitumiserinevused ei tulene niivõrd bioloogilisest soost, kuivõrd erinevatest ootustest laste käitumisele. Kuna ootused on tüdrukutele dikteerinud, et nad ei tohiks olla lärmakad ja tormakad, siis hakatakse arvama, et nad ei ole sellised n-ö olemuslikult. Ka poiste võistluslikkus, füüsiline aktiivsus, tugevus, agressiivsus ja enesekindlus on seotud rohkem ettekujutusega mehelikkusest kui looduse poolt ette määratud.

Seega on käesoleva raamatu eesmärgiks edendada lasteaias tegevusi ja vestlusi, mis võimaldaksid õpetajatel kriitiliselt suhestuda mõningate ühiskonnas laialt levinud soostereotüüpidega, et neid omavahelistes aruteludes ning praktilistes tegevustes lastega ära tunda ja vaidlustada ning nende üle ühiselt mõtiskleda. Soostereotüüpide märkamine võimaldab paremini näha ka iga lapse kordumatut individuaalsust.

Keelel on ühiskonnas väga oluline roll. Keelega on otseselt seotud meie teadmised, uskumused ja väärtushinnangud. Keele tähtsust inimestevaheliste suhete kujunemises ja selles, milliseid rolle nad omaks võtavad ja kellena ennast näevad, on raske ülehinnata. Võrdlemisi vähe pööratakse tähelepanu sellele, millist mõju avaldavad laste minapildi kujunemisele ühiskonnas ringlevad käibetõed ja -väljendid. Selle üle tasuks õpetajana – miks mitte ka koos lastega – mõtiskleda. Üheks ilmekaks soorollikohase normi näiteks on käibefraas “mehed ei nuta”, mida nii õpetajad kui ka lapsevanemad siiani sageli kasutavad.. Selline ütlus on nii mõnelgi puhul viinud olukorrani, kus väike poiss, küüned pihku surutud ja silmad veekalkvel, püüab oma sisetunnet eirata ning olla vapper ja vastata ootustele. Aastaid hiljem aga oodatakse, et see poiss, keda kasvatati oma emotsioone peitma, oleks empaatiline ja tundlik mees. “Suhkrust ja jahust ning maasikavahust tüdrukud” ning “tiigrist ja konnast ning kutsika hännast poisid” on samuti kõnekad kujundid näitamaks, kuidas folklooriks kujunenud laulusalmid hakkavad kujundama suhtumist sugupooltesse.

Haridussüsteemis on käibeväljenditeks kujunenud ka “usinad tüdrukud” ja “andekad poisid”. Sageli kantakse soostereotüüpseid ütlusi ja kõnekujundeid (nt “naiste jutt”, “mehetegu”) edasi, ilma et nende tähendusse süvenetaks. Nii ei pruugita tajuda, kuidas seeläbi varjatult igapäevastes olukordades soolist ebavõrdsust ning tüdrukute ja poiste vastandamist taastoodetakse.

Kuigi suur osa väikelastele mõeldud kirjandusest on selgelt kas poistele või tüdrukutele suunatud (nt printsessi- ja mereröövliraamatud), leidub ka selliseid teoseid, kus kujutatakse sugupooli ebastereotüüpsetes rollides. Kes ei teaks Astrid Lindgreni loodud Pipit, kes traditsioonilises mõttes meenutab pigem poissi kui tüdrukut ning kelle põnevatele tegemistele elavad rõõmuga kaasa nii poisid kui ka tüdrukud? Või siis Eno Raua “Naksitrallidest” tuttavat Muhvi, kes ei tundu oma välimuse ega olemuse poolest sugugi mehelik, vaid on pigem pehme ja leebe loomuga tegelane? 2012. aastal jõudis kinoekraanidele Disney filmistuudio multifilm “Vaprake”, mille eesmärgiks on näidata, et tüdrukudki võivad olla julged, hakkajad ja vaprakad.

Tänapäeval on järjest enam täheldatud ka arvutimängude mõju lapse soolise minapildi kujunemisele (Connell 1996). Sageli on arvutimängudes tüdrukud ja poisid, naised ja mehed kujutatud üsna stereotüüpsetes rollides. Oma lemmiktegelaseks kehastuda soovivad lapsed võtavad tuttavat (stereotüüpsed) rollid kaasa ka teistesse mängudesse lasteaias, õues jne (nt meessõdalane, ilus printsess jms).

On selge, et tüdrukute ja poiste maailmu ei tohiks eristada kui kahte erinevat reaalsust, kus kehtivad erinevad normid ja reeglid. Nii nagu kõik poisid pole ühesugused, pole seda ka kõik tüdrukud. On nii aktiivseid ja tegusaid tüdrukuid kui ka vaikseid ja leebeid poisse. Nende surumine etteantud käitumismallidesse ja soorollidesse võib piirata nende huvisid ja tegutsemissoove. Jutustus „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida“ on heaks näiteks selle kohta, et pealesurutud soolisus pole lastele sugugi nii omane, kui eeldatakse.

Raamatus on esile toodud pea kõik soolisuse/sookuuluvuse rõhutamise ilmingud, mis avalduvad mängudes, suhtumises üksteisesse ja pöördumises teineteise poole, poistelt ja tüdrukutelt oodatavas erinevas käitumises, huvides ja omadustes. Tekstist ilmneb, et soolisust rõhutavalt võivad käituda nii täiskasvanud, lasteaiakasvatavad kui ka lapsed ise. Lugude põhisõnum on aga lihtne – tüdrukute ja poiste endi ootused ja huvid on palju sarnasemad, kui soostereotüübid neile ette kirjutavad.

Käesolevat juhendit on soovitatav kasutada koos ülalnimetatud lasteraamatuga, kuid seda saab kasutada ka eraldiseisva metoodilise juhendina lasteaia õppe- ja kasvatustegevuses. Kuigi koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava sugupooletemaatikat võrdsete võimaluste tähenduses otseselt ei käsitle, on ka lasteaedadel kui haridusasutustel soolise võrdõiguslikkuse seaduse alusel kohustus anda oma panus sooliste stereotüüpide vähendamisse, et tagada tüdrukute ja poiste võrdne kohtlemine.

Juhend sisaldab sootemaatikaga seonduvaid juhtumikirjeldusi ning nende juurde kuuluvaid aruteluküsimusi õpetajale. Need aitavad teadvustada ja loodetavasti ka vähendada soostereotüüpe lasteaias ning pakkuda nii tüdrukutele kui ka poistele võrdseid arenguvõimalusi. Juhendis on antud ka soovitusi, kuidas käsitletavaid teemasid lastega arutada ning arutelu algatamiseks lasteraamatus olevaid pilte kasutada. Samuti on lisatud viited teemakohastele lisamaterjalidele.

Kirjeldatud on ka tegevusi, mis mängulisel viisil juhiksid lapsi igast juhtumist järeltõlgimise tegema. Iga juhtumi lõppu on jäetud vaba ruum, kuhu lugeja/õpetaja saab märkida oma mõtted ning ideed arutlemisviiside ja sobivate tegevuste kohta. Õpetaja töö lihtsustamiseks on iga situatsioonikirjelduse lõpetuseks sõnastatud ka järeltõlgimised, milleni lapsed võiksid õpetaja abiga tegevuste ja arutelu käigus jõuda.

Soolisest sotsialiseerimisest ja soostereotüüpidest hariduse ja lasteaia kontekstis

Sugupooli puudutav temaatika on laste ja noortega seoses olnud tõsisemalt sotsiaalteadlaste huviorbiidis 90ndate aastate algusest. Uurijad on veendunud, et sünnihetkest alates algab laste soopõhine sotsialiseerimine ühiskonda, mille käigus kujunevad nende hilisemad väärtushinnangud, suhtumised, käitumisnormid ja -mudelid ning eelistused lähtuvalt nende sookuuluvusest (Biernat 1991; Fagot, Leinbach ja O'Boyle 1992; Witt 1997 jt). Eestis on soolisust lasteaia kontekstis uurinud näiteks Aavik ja Kajak (2009), kes leidsid, et lasteaedades taastoodetakse soolisust ja soostereotüüpe mitmel omavahel põimunud tasandil nii õpetajate kui ka laste endi poolt, kes olid omakorda mõjutatud ümbritsevast keskkonnast (lasteaed, meedia jne).

Oluliseks sotsiaalsete sooliste erinevuste ja ebavõrdsuse taastootmise institutsionaalseks keskkonnaks on haridussüsteem (selle kõik tasemed), kus lisaks õpetajate otsestele ja varjatud suhtumistele ja hoiakutele, mis lapsi mõjutavad, on soolistatud teguriteks ka õppekavad ja -materjalid. Sooliste erinevuste ja ebavõrdsuse taastootmine haridussüsteemi erinevatel astmetel on üldjuhul teadvustamata, tahtmatu ja märkamatu, sest on mõjutatud õpetajate hoiakutest ja kogemustest, ühiskonnas üldlevinud arusaamadest, laste kodusest kasvatuses, meediast ja kultuuris kehtivatest normidest ja väärtustest. Näiteks Eesti elanikkonna avaliku arvamuse uuringute³ kohaselt eristuvad oluliselt ootused poistele ja tüdrukutele (s.o järgmise põlvkonna meestele ja naistele) eluks vajalike oskuste alusel. Poisse tuleks üldlevinud arvamuse kohaselt kasvatada ametialal edukateks, tüdrukuid aga tuleks ette valmistada nii, et nad saaksid hakkama sotsiaalsetes suhetes ja koduses elus. Seda vaatamata sellele, et senised selgelt piiritletud soorollid on kõigile nähtavalt hägustumas ning keegi ei oska ennustada, milliseid oskusi ja võimeid on tööturul vaja paarikümne aasta pärast. Õpetajad oma hoiakute poolest nn keskmisest eestlasest ei erine. Ainult kehtivad ideaalkujutlused traditsioonilistest soorollidest lubavad seletada, miks õpetajad peavad autojuhtimist ja arvutioskust isegi praegusel ajal pigem poistele kui tüdrukutele oluliseks (Papp 2012).

Õpilaste soolisust ei tohiks haridussüsteemis kindlasti eirata. Tegemist on laste hariduslikke ja sotsiaalseid kogemusi ning seeläbi nende tulevast eluteed otseselt mõjutava teguriga (Francis 2004). Hästi toimiva haridussüsteemi osaks peaks seega olema õppekavad ja -metoodikad, mis pakuksid võrdseid võimalusi nii poistele kui ka tüdrukutele, arvestades ja arendades nende võimeid, vajadusi ja oskusi ning julgustades neid osalema kõikides eluvaldkondades ja tegevustes. Kuna soopõhine eristamine saab alguse kõige esimestes haridusastmetes, siis oleks just alus- ja algharidustasemetel vaja astuda samme kõigile võrdseid võimalusi pakkuva hariduse poole, sest hilisemates kooliastmetes on omandatud soolist minapilti raskem muuta. Haridussüsteem on siiski vaid üks osa suuremast, kogu ühiskonda ja kultuuri valitsevast soolistatud ühiskonna taastootmise mehhanismist, mille tulemusel võetakse eelkirjeldatud soolise ebavõrdsuse aspektid teadvustamatult omaks. Ometi on võimalik neid märkama ja teadvustama õppida ja seeläbi ka ebavõrdsust vähendada asuda.

³ Soolise võrdõiguslikkuse monitooringud 2003, 2005, 2009

Tüdrukutele ja poistele omistatavad erinevad iseloomujooned, võimed ja omadused

Üks maailma juhtivamaid soosotsiolooge ja maskuliinsuste uurijaid Michael Kimmel (2004) leiab, et samas haridusasutuses, samades ruumides ning sama õpetaja käe all saavad tüdrukud ja poisid sageli erinevaid kogemusi. Soospetsiifiliste kogemuste andmist võivad omakorda soodustada nii ametlikud kui ka varjatud õppekavad. Variõppekavad sisaldavad kõike seda, mida lapsed õpivad lasteasutuse kultuurist ja õhkkonnast – inimestevahelisi suhteid, suhtumist ümbritsevasse jne (Jürimäe ja Treier 2008). Selline õppimine toimub aga enamasti ettekavatsematult, st õpetaja tahtliku suunamiseta, suhtlemise käigus ning keskkonna ja õpetaja enda hoiakute ja suhtumiste koostoimel.

Õpetajate ja kaaslastega suheldes õpitakse, mida nende arvates tähendab olla "õige" mees või naine. Lapsed saavad oma tegevuste, õpitava sisu ja selle vahendamise viisi kaudu informatsiooni, et naised ja mehed on erinevad, et ebavõrdsus tuleneb just nendest erinevustest ning seega on ebavõrdsus õigustatud.

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus korraldas 2009. aastal seitsmes Tallinna lasteaias uuringu (Aavik ja Kajak 2009), mille tulemused näitasid, et nende haridusasutuste õppeprotsesse iseloomustab üldjuhul tüdrukute- ja poistevaheliste kultuuriliselt loodud erinevuste säilitamine ja taastootmine. See ilmnis sageli just kummalegi sugupoolele eeldatava olemuse ja võimete omistamises nii õpetajate kui ka laste endi poolt. Sellest tingituna on tüdrukute ja poiste sotsialisatsiooniprotsessid haridussüsteemis erinevad ning kumbagi sugupoolt premeeritakse erinevate kriteeriumite alusel (vt nt Leo-Rhynie 1999). Näiteks on paljud soouurijad toonud välja seaduspärasused, et poistele antakse käitumises ja eneseväljendamises rohkem vabadusi, tüdrukute edasijõudmist seletatakse usinusega ja poiste oma andekusega ning tüdrukute ebaedu tõlgendatakse andetusena, samas kui poiste tegemata jätmised või kesised sooritusused võidakse kirjutada laiskuse arvele (Koivunen ja Liljeström 2003; Connell 1996 jt). Kimmeli (2004) järgi leidub haridussüsteemis endiselt üsna palju õpetajaid, kes seostavad poisse kergemini selliste stereotüüpsete omadustega nagu aktiivsus, edujanulisus, agressiivsus, lärmakus jne. Tüdrukuid nähakse pigem sõnakuulelike, hellade, tundlike ja õpetaja korraldustele paremini alluvatena. Neid ootusi tajuvad ka lapsed, kes vastavalt sellistele ootustele ka käituvad. Samuti võivad õpetajad stereotüüpselt eeldada, et tüdrukutele meeldib lugeda ja nad ei taha õppida matemaatikat ja teadusi, ning arvata vastupidist poiste kohta. Ka kujutlus "heast õpilasest" kui hoolega õppivast, reegleid järgivast, koostöövalmist, kohusetundlikust ja akadeemiliselt võimekast lapsest on üldjuhul soolistatud. Õpetajad omistavad sellise tiitli kergemini tüdrukutele (Renold 2006), samas kui stereotüüpset koolipoissi tajutakse marakratina ning õppetöös vähem motiveerituna.

Nagu näitavad eelnevas lõigus väljatoodud uurimistulemused, tajuvad õpetajad sageli poisse tüdrukutest erinevatena. Sellest lähtuvalt võidakse neid ka erinevalt kohelda. Golombok ja Fivush (1994) märgivad, et poisid saavad rohkem õpetaja tähelepanu osaliseks kui tüdrukud. Lasteaias ja esimestel kooliastmetel saavad poisid tüdrukutest nii rohkem kiita kui ka laita, see kehtib nii otsese sõnalise tagasiside kui ka otsese ning kaudse/varjatud mittesõnalise suunamise kohta. Poisse kiidetakse õigete vastuste ja teadmiste eest, tüdrukuid jällegi sõnakuulelikkuse eest. Samas, poisse noomitakse sageli halva käitumise eest, tüdrukuid aga vale vastuse andmise eest. (Golombok ja Fivush 1994). Nagu näitavad Eesti koolide õpetajate uuringud (Papp 2012), jätab suurendatud tähelepanu poistele tüdrukud koolis sageli tahaplaanile.

Connell (1996) rõhutab, et mehelikkuse ja naiselikkuse spekter on tegelikkuses siiski võrratult kirjum, kui traditsioonilised soostereotüübid arvata lubavad. Ta lisab, et kui selleks vaid võimalus anda, on naised ja mehed andekad ja edukad palju enamatel aladel kui vaid traditsiooniliselt mehelikeks ja naiselikeks peetud valdkondades. Tegelikult on ju ka ootused naiselikkuse ja mehelikkuse suhtes ajas muutuvad. Näiteks on sotsioloogid täheldanud, et nüüdisaegsetes läänelikes ühiskondades on traditsiooniline arusaam õrnast ning pigem kodusfääriga seotud naiselikkusest mõneti hägustuma hakanud (Schippers 2002, 2007; Wilkins 2004; Allaste 2009 jt). Ühe tänapäevase eneseväljendusvabadust ihkava naiselikkuse tüübiga on seotud sellised nn mehelikud tunnused nagu karjäärile orienteeritus, võimukus, konkurents- ning läbilöögivõimelisus, kusjuures seda ka nn mehelikes valdkondades. Enda võimeid ja soove vabamalt väljendada ihkav uus mehelikkuse tüüp on aga karjäärijanulisuse ja majandusliku dominantsuse kõrval üha enam seotud ka nn naiselike ehk pehmete pereväärtuste ja omadustega, nagu emotsionaalsus, empaatilisus, hoolivus, soojus jne. Selliste n-ö uute tunnuste olemasolu ei tähenda, et naine või mees ei tohiks end väljendada traditsiooniliste naiselikkuse ja mehelikkuse kaudu. Pigem viitab see nn lubatud võimaluste suurenemisele. Kuigi Põhjamaadele omased liberaalsemad naiselikkuse ja mehelikkuse tüübid Eesti praktikas veel argised pole, kujundavad need järjest enam ka siinseid arusaamu (Pajumets 2012). Siinkohal on oluline, et pedagoogiliste õppemeetodite sisu muutuvatele soorolliootustele jalgu ei jääks ning seeläbi võimalikke identiteedikriise ei soodustaks.

Poistele ja tüdrukutele nende bioloogilisest soost lähtuvalt erinevate võimete ja omaduste omistamise ehk soostereotüüpidest juhendumise kaudu taastoodetakse haridussüsteemis ühiskonna soolist kihistumist. Teadmised ja väärtused, mida noortele inimestele haridussüsteemis edasi antakse, peegeldavad ühiskonnas kehtivaid sugudevahelisi suhteid ja arusaama, et tööturule sisenedes lähevad naised ja mehed erinevaid teid (Leo-Rhynie 1999).

Soopõhised tegevused ja soopõhine ruumipaigutus lasteaias

Lasteaedade mängualadel toimuvad tegevused kalduvad olema tugevasti soolistatud (Francis 2004). Laste mängud on tihti soopõhiselt jaotunud: sellist eraldust tekitavad nii lapsed ise kui ka täiskasvanud, kes määravad soopõhiseid piire lasteaias. Poisid ja tüdrukud kasutavad mängualasid tihti erinevalt. Sellist segregatsiooni ei saa pidada loomulikuks ega probleemituks, sest sageli peegeldab see võimuerinevusi ja -võitlusi ning tihti ka psühholoogilist või füüsilist enesekehtestamist. Mõned uurijad (Francis 2004) on toonud esile, et lasteaedades ja algkoolides domineerivad mängualadel sageli poisid, kes kasutavad tüdrukute ja vähem macholike poiste üle võimu. Praktiline lasteaiaelu seda väidet aga tingimata alati ei toeta. Leidub piisavalt lasterühmi, kus hoopis tüdrukud dikteerivad selle, kus ja mida mängitakse, keda mängu võetakse ja millised on jagatavad rollid mängus. Seega võib oletada, et tegemist on pigem laste staatusest, mitte sugupoolest tuleneva võimukasutusega, mistõttu väärib ka laste staatus (liidrid, tõrjutud jt) sugupoolte teemaga seoses tähelepanu.

Praktika on näidanud, et tavaliselt on mänguasjad lasteaedades paigutatud nii, et suured klotsid, mänguautod, -lennukid ja tööriistad on ühes nurgas ning kodumängudega seotud lelutid teises. Seda kinnitab ka Eesti lasteaedades korraldatud uurimus (Aavik 2009). Kuigi mõlemad nurgad on ametlikult igaühele mängimiseks avatud, on nendel aladel tihti soopõhiselt segregeeritud nähtamatud, kuid siiski reaalsed piirid.

Juhtumikirjeldused, arutelüküsimused ja tegevused lastega

Sageli võib soolise võrdõiguslikkuse teema tunduda meile kaugena ning me ei pruugi näha võrdset kohtlemist ja soolisel tasakaalul seost enda eluga. Samas on sugu meie identiteedi oluliseks komponendiks ning mõjutab märkimisväärselt meie igapäevategevusi: mõelgem näiteks soopõhisele rollijaotusele kodus, tööl ja mitmetes muudes igapäevaolukordades ning erinevustele omadustes, mida naistele ja meestele omistatakse, samuti naiste ja meeste kujutamisele meedias (näiteks uudistes) ning naiste vähestele esindatusele poliitikas. Ka hariduse ning lasteaia kontekstis võib teema tunduda esmapilgul võõras ning meiega mitteseotud. Eesmärgiga aidata märgata, kuidas sootemaatika on seotud igapäevase õppe- ja kasvatustööga lasteaias, esitame mõned juhtumikirjeldused, mis on aset leidnud Eesti lasteaedades. Enamik juhtumeid pärineb uuringust, mille Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus korraldas 2008. aastal seitsmes Tallinna lasteaias (Aavik 2009).

Igale juhtumikirjeldusele järgnevad arutelüküsimused selle juhtumi kohta. Samuti on lisatud soovitusi praktilisteks tegevusteks lähtuvalt sootundlikust pedagoogikast. Eesmärgiks on pakkuda õpetajatele ainet mõtisklemiseks ning aruteludeks selle üle, kuidas saaks lasteaias korraldada selliseid õppe- ja kasvatustegevusi, mis arvestaks nii tüdrukute kui ka poiste huvid ja vajadustega.

TEEMA 1: Tüdrukutele ja poistele omistatavad erinevad iseloomujooned, võimed ja omadused

Kui arutled lastega järgnevate situatsioonikirjelduste üle, püüa vestlust suunata nii, et jõuaksite lõpetuseks juhtumi õpetliku tuuma sõnastamiseni. Iga juhtumi juures on esitatud ka mõned kokkuvõtte sõnastusvõimalused.

Juhtum 1: “Tugevad poisid” vs “nõrgad tüdrukud”

Situatsiooni kirjeldus

Lasteaias lähevad lapsed õue mängima. Õpetaja palub lastel end riidesse panna ning juhatab nad lasteaia hoovi. Jõudnud õue, avastab õpetaja, et tuppa on ununenud mõned mänguasjad, mida lapsed õues mängimiseks sageli kasutavad. Need mänguasjad on kahes kastis. Õpetaja pöördub kahe poisi poole palvega: “Poisid, palun tooge mänguasjakastid õue!” Seepeale jooksevadki need poisid mänguasjakaste õue tooma.

Mõtlemiseks õpetajale

- Millistest eeldustest lähtus õpetaja, kui pöördus ainult poiste poole?
- Milliseid soostereotüüpe võib selline soopõhine eristamine taolistes olukordades taastoota?

Tegevused ja küsimused tööks lastega

1. VÕIMALUS:

Jutustage lastele eespool kirjeldatud situatsioon ning paluge neil lugu täiendada (millised mänguasjad on kastides, mis ühes, mis teises kastis, kelle poole võiks õpetaja veel pöörduda jms). Eriti ilmekas on arutelu siis, kui seote selle õppetegevusega – palute lastel komplekteerida kaks kasti erinevatest mänguasjadest ning arutleda selle üle, millistest otsustustest lähtuvalt nad seda tegid (värvus, otstarve, “poiste asjad”, “tüdrukute asjad” vms). Õpetaja võiks suunata vestlust nii, et sugupoolest lähtuvalt tehtud otsustused saaks seada kahtluse alla (nt küsides, kas liiva tõstmine on punase kühvliga teistsugune kui samasuguse sinise kühvliga või kas mänguauto kasutamine kodumängus on hea või halb mõte ja miks vms).

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed ülesande käigus õpivad?

Lapsed õpivad märkama, et ühiskonnas levinud arvamused sugupoolele omaste eelistuste, asjade, värvuste jms kohta ei ole muud kui aegade jooksul kinnistunud arusaamad, millele praegusel ajal on raske leida mõistlikku põhjendust.

2. VÕIMALUS:

Kirjeldage situatsiooni lastele ning arutlege nendega järgmiste küsimuste üle:

- Miks palus õpetaja abi poistelt, aga mitte tüdrukutelt?
- Kas tüdrukud saaksid sama ülesandega hakkama? Miks?
- Mida teevad poisid tüdrukutest laste arvates paremini? Mida tüdrukud poistest? Miks?

Püüdke meenutada näiteid, kus see päris nii pole (nt mõni tüdruk, kes jookseb kiiresti, oskab hästi jalgrattaga sõita, või mõni poiss, kes joonistab hästi, koristab jms).

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed arutelu käigus õpivad?

Lapsed õpivad tähelepanu pöörama sellele, et iga laps, olgu ta poiss või tüdruk, on erinev, ning mõistavad, et ühe või teise tegevusega hakkama saamine ei sõltu tingimata sellest, kas oled poiss või tüdruk.

3. VÕIMALUS:

Korraldage lasteaia hoovialal võistlusi, kus kasutate mänguasjakaste ning kus poisid ja tüdrukud on (1) segapaarides, (2) poiss on poisiga paaris ja (3) tüdruk on tüdrukuga paaris. Võistluse lõppedes sõnastage tähelepanekud nii, et osundate osalejate individuaalsetele erisustele – alati on tugevamaid, kiiremaid, vastupidavamaid jne nii poiste kui ka tüdrukute hulgas. Kõik inimesed, olgu nad siis poisid või tüdrukud, on milleski tublid ja tugevad ning see ei sõltu enamasti sugupoolest.

Mida lapsed tegevuse käigus õpivad?

Lapsed õpivad märkama, et sugupool ei dikteeri enamasti seda, milles üks või teine laps võib olla tubli ja edukas.

MUUD VÕIMALUSED (kirjuta siia oma mõtted ning teemaga seotud märksõnad):

.....

Hinnanguid juhtumile ja soovitusi

Kirjeldatud situatsioonis lähtus õpetaja kultuuriliselt domineerivast soorolliootusest ning omistas kummalegi sugupoolele erinevaid füüsilisi võimeid, vaatamata sellele, et näiteks 5-6-aastased tüdrukud ja poisid on füüsiliselt ühesuurused, tüdrukud poistest selles vanuses füüsiliselt ehk veidi eespoolgi. Selles olukorras kohtles õpetaja lapsi juba täiskasvanud naiste ja meestena, omistades viimastele suuremat füüsilist jõudu. Palvega, mis oli suunatud ainult ühele sugupoolele, välistas õpetaja teise sugupoole sellest tegevusest, andes sellega lastele mõista justkui ei saaks üks sugupool (selles näites tüdrukud) selle tegevusega hakkama või teeks seda teisest halvemini.

Sellise olukorra vältimiseks võinuks õpetaja adresseerida palve kõikidele lastele, öeldes näiteks: "Lapsed, kes teist tahaks aidata mänguasjakaste õue tuua?". Selline pöördumine poleks välistanud tüdrukute osalemist tegevuses, vaid andnuks kõigile võimaluse.

Juhtum 2: Jalgrattasõit

Situatsiooni kirjeldus

Lasteaias oli spordipäev ning peamiseks võistlusalaks oli jalgratta vigursõit õues. Lastel tuli rattarada läbida aja peale. Võistluse korraldamiseks palusid õpetajad lapsevanematelt luba kasutada laste isiklikke jalgrattaid. Tegevust juhendanud õpetajad ei suunanud ega eristanud lapsi soopõhiselt, julgustades nii tüdrukuid kui ka poisse võrdselt. Esikohtadele tulid selles võistluses poisid ning kõigile tundus see tulemus loomulik – poisid ongi ju tugevamad ja osavamad kui tüdrukud! Laste jalgrattaid lähemalt vaadates selgus aga, et tüdrukute jalgrattad olid sama vanade ja füüsiliselt sama suurte poiste jalgratastest väiksemad (st ka väiksemate ratastega). Samuti olid mitmete tüdrukute jalgratastel abirattad, st nende jalgratastega ei olnud võimalik rada läbida nii kiiresti kui näiteks mõnede esikohtadele tulnud poiste jalgratastega, mis olid suuremad (st ka suuremate ratastega) ning võimaldasid oluliselt kiiremini liikuda.

Arutelüküsimused õpetajale

- Kas ja kuidas oleks selles olukorras saanud sekkuda õpetaja?
- Millistest teguritest võiks tuleneda selline poiste ja tüdrukute jalgrataste erinevus?

Tegevused ja küsimused tööks lastega

1. VÕIMALUS:

Kirjelda situatsiooni lastele (ülaltoodu lihtsustatud variant):

Lasteaias oli spordipäev, lapsed võistlesid jalgratta vigursõidus. Nad pidi läbima rattaraja aja peale. Esikohtadele tulid poisid. Laste jalgrattaid vaadates selgus, et tüdrukute jalgrattad olid poiste jalgratastest väiksemad, st ka väiksemate ratastega. Samuti olid mitmete tüdrukute jalgratastel abirattad.

Arutle lastega järgmiste küsimuste üle:

- Miks saavutasid sellel võistlusel esikohad just poisid, aga mitte tüdrukud?
- Millisel juhul oleks võinud võitjaks tulla ka mõni tüdruk?

Mida lapsed arutelu käigus õpivad?

Lapsed õpivad märkama, et sugupool ei ole alati põhjus, mis tingib ebavõrdsuse poiste ja tüdrukute (sportlike) soorituste tulemustes.

2. VÕIMALUS:

Tehke koos lastega lasteaia õuealal katse, mille käigus läbivad lapsed erinevate jalgratastega kokkulepitud vahemaa. Võtke aega ning märkige tulemused tabelisse. Võrrelge tulemusi ning vaadake, millise jalgrattaga sõites kulus vahemaa läbimiseks kõige vähem aega. Arutlege selle üle, mille poolest erineb kõige kiirem ratas aeglasematest ratastest. Kas ratta suurus ja abirataste puudumine võib mõjutada tulemust? Seejärel valige välja üks ratas, millega võistlevad kõik lapsed. Laske lastel poiste ja tüdrukute tulemusi võrrelda. Ilmselt avastate, et kiireid ja osavaid rattasõitjaid on nii poiste kui ka tüdrukute hulgas.

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed tegevuse käigus õpivad?

Lapsed õpivad märkama, et sugupool ei ole alati põhjus, mis tingib ebavõrdsuse poiste ja tüdrukute (sportlike) soorituste tulemustes. Seda võivad põhjustada hoopis tüdrukutele ja poistele pakutavate (spordi)vahendite erinevused.

3. VÕIMALUS:

Sama katse saate situatsioonikirjelduse näitlikustamiseks teha ka suure ja pisut väiksema rõngaga (mängult jalgrattakummid). Märkige mõlemale rõngale üks punkt. Asetage rõngas stardijoonele nii, et sellel olev punkt asuks stardijoonel. Jälgige koos lastega, kui pika vahemaa läbivad rõngad ühe ringiga (rõngas on teinud ühe ringi, kui rõngale märgitud punkt puudutab taas maapinda). Tehke nähtust järeldused.

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed tegevuse käigus õpivad?

Lapsed õpivad märkama, et sugupool ei ole alati põhjus, mis tingib ebavõrdsuse poiste ja tüdrukute (sportlike) soorituste tulemustes. Seda võivad põhjustada hoopis keskkonnatingimused ning tüdrukutele ja poistele pakutavate (spordi)vahendite erinevused.

MUUD VÕIMALUSED:

.....

Hinnanguid juhtumile ja soovitusi

See situatsioon on näide selle kohta, kuidas pealtnäha märkamatud tegurid annavad eelise poistele ning aitavad veelgi kinnistada arusaama, et poisid on tüdrukutest tugevamad ja osavamad. Kirjeldatud olukorras olid määrava tähtsusega kiirus ja osavus – omadused, mida rõhutatakse pigem poiste/meeste kui tüdrukute/naiste puhul, kuid märkamatuks jäid vahendid, mis olid poiste ja tüdrukute käsutuses ning mis võimaldasid just poistel neid omadusi realiseerida.

Olukorda märgates oleks õpetaja saanud paluda lastel erinevate jalgratastega sõita ning proovida, millise rattaga saab rada kõige kiiremini läbida, nii et ka lapsed oleksid mõistnud, et tulemused sõltusid suuresti rataste tehnilistest omadustest, mitte vaid ratturi jõust ja oskustest. Samuti saaks õpetaja selgitada välja võitjad nii poiste kui ka tüdrukute arvestuses.

Juhtum 3: “Annika ja Karmen, kas te aitate mul koristada? Harri, sinul pole vaja koristada, aga tulid meile appi. Aitäh!”

Situatsiooni kirjeldus

Lasteaias on just lõppenud mänguaeg toas ning hakatakse minema õue, kuid mänguasjad, mida lapsed äsja kasutasid, on ikka ruumi põrandal laiali. Õpetaja pöördub laste poole:

“Väikesed tüdrukud, palun pange see klotsinurk korda, me hakkame õue sättima! (Õpetaja pöördub tüdrukute poole vaatamata sellele, et klotsinurgas mängisid poisid ning seda nähakse pigem poiste ruumina). Annika ja Karmen, kas te aitate mul koristada? Harri, sinul pole midagi koristada, aga tulid meile appi. Aitäh!”

Aruteluküsimused õpetajale

- Millistest eeldustest lähtus õpetaja, kui pöördus palvega koristada ainult tüdrukute poole?
- Mida oleks õpetaja saanud teha teisiti?

Tegevused ja küsimused lastega tööks

1. VÕIMALUS:

Kirjeldage situatsiooni lastele ning arutlege nendega järgmiste küsimuste üle:

- Miks pöördus õpetaja just tüdrukute, aga mitte poiste poole?
- Kes peaks lasteaias mängu lõppedes asju koristama? (Vastused võimaldavad väärarusaamu korrigeerida, juhul kui neid on juba tekkinud.)

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed arutelu käigus õpivad?

Lapsed õpivad märkama, et hoolimata sellest, kas nad on poisid või tüdrukud, on neil samasugune vastutus enda järelt asju koristada ja teisi aidata ning tegelikult pole olemas meeste ja naiste töid, vaid on üksnes inimestevahelised kokkulepped.

2. VÕIMALUS:

Algate mängu, kus lapsed saaksid etendada ühiskonnas levinud soolisi stereotüüpe (need võivad olla pärit ka kaugest ajaloost), mille kohaselt nt naised teevad kodus süüa, mehed käivad jahil, naised on õpetajad (lasteaias on koolimängus õpetaja rollis enamasti tüdrukud) jne. Seejärel ärgitage lapsi rolle vahetama, nõnda et nt hoopis naised käivad jahil ja mehed teevad süüa jne. Arutage lastega, milliseid tundeid selline mäng neis tekitab ning kas nende arvates on olemas tegevused, mis sobivad ainult tüdrukutele või ainult poistele.

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed tegevuse käigus õpivad?

Lapsed õpivad märkama, et hoolimata oma sugupoolest võivad poisid ja tüdrukud, naised ja mehed teha ühesuguseid asju ning neile võivad meeldida samad tegevused. Pole olemas meeste ja naiste töid, vaid inimestevahelised kokkulepped ja eelistused.

MUUD VÕIMALUSED:

.....

Hinnanguid juhtumile

Kirjeldatud juhtumis lähtus õpetaja eeldusest, et koristamine on eelkõige tüdrukute/naiste ülesanne. Õpetaja hinnangul vastutavad mänguasjade koristamise eest peamiselt tüdrukud, poistel on selles tegevuses üksnes abistav roll. Seda isegi juhul, kui koristada on vaja klotse, millega mängivad pigem poisid.

TEEMA 2: Soopõhised tegevused ja soopõhine ruumipaigutus lasteaias

Juhtum 4: Nukunurk vs auto-/klotsinurk

Situatsiooni kirjeldus

Lasteaias on vabamängu aeg. Kuigi lastel on näiliselt võimalik valida, kus ja milliste mänguasjadega nad rühmaruumis mängivad, koonduvad kõik tüdrukud nurka, kuhu on paigutatud kodu ja hoolitsevate tegevustega seotud mänguasjad, poisid aga kogunevad teise nurka, kus mängivad klotside ja autodega. Üks grupp poisse mängib müütilisi tegelasi kujutavaid kaarte. Poiste kaardimängu vaatab pealt tüdruk, kes mängus ei osale.

Arutelüküsimused õpetajale

- Kas ja kuidas saaks/võiks õpetaja sellesse situatsiooni sekkuda?
- Kas lasteaia rühmaruumides oleks võimalik mänguasju paigutada teisiti?

Tegevused ja küsimused tööks lastega

1. VÕIMALUS:

Arutage lastega järgmisi küsimusi:

- Milliseid mängu mängivad lasteaias meelsasti poisid ja milliseid tüdrukud? Kas neid mängu võivad mängida ka (olenevalt vastusest) poisid/tüdrukud?
- Milliseid enda arvates pigem "poiste mängu" on tüdrukud mänginud ja milliseid "tüdrukute mängu" poisid? Kas need mängud on olnud huvitavad või igavad? Miks?
- Milliseid mängu mängitakse koos? Kas need mängud on huvitavad või igavad? Miks need mängud huvitavad/igavad olid? Kuidas neid saaks huvitavamaks muuta?

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed arutelu käigus õpivad?

Lapsed õpivad tähelepanu pöörama sellele, et iga laps, olgu ta poiss või tüdruk, on erinev ning sugupool ei tähenda tingimata seda, et sa ei tohiks teha või sulle ei tohiks meeldida üks või teine mäng või tegevus ainuüksi sellepärast, et oled poiss või tüdruk.

2. VÕIMALUS:

Arutlege lastega selle üle, millised mängud neile hetkel kõige enam meeldivad, ning mõelge koos lastega välja selline mäng, kus oleksid poiste ja tüdrukute lemmikmängud ühendatud. Näiteks kuidas siduda omavahel kodu- ja rallimäng või ehitus- ja arstimäng või superstaari- ja Star Wars'i mäng?

Lisaks ühiste mängimisvõimaluste märkamisele arendab see ka laste loovat mõtlemist, mis on kiiresti muutuv maailmas väga oluline oskus.

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed tegevuse käigus õpivad?

Lapsed õpivad tähelepanu pöörama sellele, et iga laps, olgu ta poiss või tüdruk, on erinev ning sugupool ei tähenda tingimata seda, et sa ei tohiks teha või sulle ei tohiks meeldida üks või teine mäng või tegevus ainuüksi sellepärast, et oled poiss või tüdruk. Samuti näevad lapsed, et tegelikult on kõige toredamad sellised mängud, kus ühendatakse erinevate laste head mõtted ja teod.

MUUD VÕIMALUSED:

.....

Hinnanguid juhtumile ja soovitusi

Kuigi sageli väidetakse, et sellistes olukordades on tegemist laste "vaba valikuga", suunavad tihti märkamatuks jäävad tegurid (vanemate soorollihoiakud ja vastavad igapäevased praktikad kodus, meediast õpitud soorollikäitumine, kaaslaste surve, õpetaja heakskiit jne) laste valikuid olulisel määral. Nagu eespool märgitud, kehtivad teatud mänguasjadega ning teatud mängualadel mängimise puhul märkamatud soopõhised piirid. Lasteaegades sageli esinev mänguasjade soopõhine paigutus tekitab olukorra, kus lapsed valivad endale mänguasjad ja tegevused, mida nad peavad enese soole sobivaks, ning üldjuhul ka samast soost mängukaaslased.

Suuna laste vabamängu jälgides vahel poisse tüdrukute mängudesse ja vastupidi. Vajadusel paku ise lahendusi ja rolle, mida teine sugupool saaks käimasolevas mängus täita. Algata õpetajana poiste ja tüdrukute ühiseid mängu.

Juhtum 5: "Poiste laud" ja "tüdrukute laud"

Situatsiooni kirjeldus

Lasteaias algas kunstitegevus. Õpetaja palus lastel istuda kahe laua taha, ta juhatas tüdrukud "tüdrukute lauda" ja poisid "poiste lauda". Kuigi rühmas oli sel päeval rohkem tüdrukuid kui poisse, said poisid suurema laua, mis paiknes õpetajale lähemal. Tüdrukutel tuli joonistada väiksema laua ääres. Õpetaja põhjendas oma otsust sellega, et poisid on lärmakamad ja vajavad rohkem ruumi ning ta soovis "poistel silma peal hoida".

Arutelüküsimused

- Mida oleks õpetaja saanud selles olukorras teha teisiti?
- Milliseid erinevaid ruumikasutuse võimalusi on Sinu rühmas?
- Kas ja kuidas saaksid rühmaruumi ümber kujundada, et vähendada laste soopõhist jaotumist tegevuskeskustesse?

Hinnanguid juhtumile ja soovitusi

Selles olukorras polnuks vaja lapsi soopõhiselt jaotada. Tüdrukutel ja poistel võib kinnistuda arusaam, et poistel ongi õigus saada oma tegevusteks rohkem ruumi.

Kasuta õppetegevustes rühmatöid (katsed õues, kunstitegevus, orienteerumismängud jms), kus jagad lapsed poiste ja tüdrukute segarühmadeks. Võimalda neil ühise tulemuse nimel koostööd teha ja ühiseid eesmärke saavutada.

Juhtum 3: Poiste ring läheb koobastesse

Situatsiooni kirjeldus

Mitmetes lasteaedades pakutakse lastele (sageli tasu eest) erinevaid lisategevusi, sageli on tegemist erinevate trennide ja huviringidega. Lasteaias X on lisategevustes osalevad lapsed jaotatud soopõhiselt gruppidesse, neist räägitakse kui poiste ringist ja tüdrukute ringist. Ühel päeval teatab õpetaja kõigile, et täna on huvitav päev, sest poiste ring läheb koobastesse ekskursioonile. Tüdrukute ringile sama tegevust ei pakutud.

Aruteluküsimused

- Kuidas hindate seda olukorda?
- Millistest eeldustest lähtub lasteaed, kui pakub lastele soopõhiseid tegevusi?
- Mida saaks teha lasteaed, et muuta see olukord sooliselt tasakaalustatuks?

Tegevused ja küsimused tööks lastega

1. VÕIMALUS:

Situatsiooni kirjeldus lastele

Lapsed said lasteaias osaleda erinevates tegevustes, mis toimusid õhtupoolikul erinevate õpetajate ja treenerite juhendamisel (kuid vanemad pidid selle eest eraldi maksma). Osa tegevustest olid mõeldud rohkem poistele ja osa tüdrukutele ning kõik rääkisidki, et meil on poiste trennid ja tüdrukute trennid. Ühel päeval teates poiste treener, et järgmisel nädalal lähevad poisid koobastesse ekskursioonile. Teises trennis käivaid tüdrukuid kaasa ei kutsutud.

Arutlege lastega järgmiste küsimuste üle:

- Kas tüdrukud ja poisid võivad teha samu tegevusi (nt minna matkama või teatrisse, mängida suurt füüsilist pingutust nõudvaid mängu jne)?
- Miks ei pakutud tüdrukutele ja poistele samu tegevusi? (Kas see oli õiglane?)

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed arutelu käigus õpivad?

Lapsed õpivad tähelepanu pöörama sellele, et iga laps, olgu ta poiss või tüdruk, on erinev ning sugupool ei tähenda tingimata seda, et sa ei tohiks milleski osaleda või midagi teha ainuüksi sellepärast, et oled poiss või tüdruk.

2. VÕIMALUS:

Arutlege lastega, milliseid erinevaid ringe võiks lasteaias olla ning mida seal võiks teha. Kas poistele ja tüdrukutele peaksid olema eraldi trennid või võiksid nad käia koos ühes trennis ja teha samu asju?

Mis võiks olla loo moraal laste jaoks ning mida lapsed arutelu käigus õpivad?

Lapsed õpivad märkama, et hoolimata oma sugupooldest võivad poisid/mehed ja tüdrukud/naised teha ühesuguseid asju ning neile võivad meeldida samad tegevused.

Hinnanguid juhtumile ja soovitusi

Sageli on soostereotüübid ning neist lähtuvad eeldused osa institutsioonide toimimispraktikatest. Kirjeldatud juhul on lasteaed (lasteaia juhatus) kehtestanud teatud reeglid, mis ei tähenda aga seda, et neid ei oleks võimalik muuta. Selle juhtumi puhul võiksid õpetajad ja lapsevanemad olukorrale tähelepanu pöörata ning paluda lasteaia juhatusel selline põhjendamatu soopõhine eristamine lõpetada ja pakkuda välja tegevusi erinevas vanuses ning füüsilise/vaimse arenguastmega lastele.

Võimalusi lasteraamatutes olevate piltide analüüsimiseks

Järgmisi võimalusi kasutades püüdke laste vastuseid kommenteerida ning suunata neid mõtlema sellele, et välimuse järgi ei pruugi me saada sugupoole kohta alati kõige täpsemat informatsiooni. Samuti ei ütle sugu ja välimus meile midagi selle kohta, milles üks või teine laps, olgu ta siis poiss või tüdruk, tegelikult tubli ja osav on.

1. VÕIMALUS:

Sirvige raamatut, vaadake pilte ja püüdke mõistatada, millest raamat jutustab. Aruteluküsimused, mis tuleks esitada lastele enne, kui raamatut lugema asutakse:

- Milline on poiss/tüdruk (välimus, iseloom, omadused jne)?
- Kas see on rõõmus või kurb lugu? Mille järgi sa seda arvad?
- Kes on peategelane? Kas ta on poiss või tüdruk? Mille järgi sa seda arvad?
- Kas piltidel olevad värvid on rõõmsad või kurvad?
- Loendage kokku kõik piltidel olevad tüdrukud ja poisid. Keda on rohkem, keda vähem?
- Mille järgi sa saad aru, et pildil on poiss või tüdruk?

Sõnasta laste jaoks loo moraal: poisid ja tüdrukud on soost olenemata võrdlemisi sarnased ja sarnaste võimetega.

2. VÕIMALUS:

Enne lugema asumist püüdke raamatu piltide põhjal mõelda välja päris oma lugu. Toetage lapsi küsimustega (vt võimalus 1) ning lähtuge laste vastustest, kui aitate neil lugu edasi arendada.

Kui olete kokkuleppele jõudnud, milline on teie rühma loodud lugu, siis lugege raamat lastele ette ning võrrelge, mis oli teie loos ja raamatus sarnast ning mille poolest need lood erinesid.

Arutlege küsimuste üle:

- Milline lugu meeldis rohkem? Miks?
- Mis võiks olla oma loos teisiti? Mis raamatus?

3. VÕIMALUS:

Kui lugu on lastele ette loetud, siis vaadake pilte ja leidke vastused järgmistele küsimustele:

- Mitu poissi leiad piltidelt, kui lugu on tuttav? Mitu tüdrukut?

- Mitu poissi leiad piltidelt, kui lugu on tuttav? Mitu tüdrukut?
- Milline tähendus on raamatus olevatel piltidel värvidel?

Mida värvid meile loo kohta räägivad?

- Miks öeldakse, et roosa on tüdrukute ja sinine poiste värv? Kuidas seda põhjendada?
- Kes olid peategelased? Mis nendega juhtus? Kas see, mis juhtus, oli halb või hea?

Miks sa nii arvad?

- Kas poisid ja tüdrukud on pigem sarnased või pigem erinevad? Miks?

4. VÕIMALUS

Vali mõni lastele tuttav lasteraamat ning loe seda väikese viguriga. Nimelt vaheta meessoost tegelase nimi naissoost tegelase nimega ja vastupidi. Arutle lastega, kas nime vahetamine muutis lugu palju või vähe ning kas raamatutegelaste tegevused tunduvad neile sobilikud ka siis, kui nais- ja meestegelaste nimed on ära vahetatud.

5. VÕIMALUS

Arutlege lastega, mis soost võiksid olla Pokud, Sipsik või Naksitrallid? Mille järgi lapsed oma otsuse langetavad?

Tuletage koos lastega meelde veel tuttavaid tegelasi lastekirjandusest või ka multifilmidest, kelle sugupoole üle arutleda. Kas nende tegelaste sugu on raamatu või filmi tegevuse seisukohast oluline?

MUUD VÕIMALUSED

.....

Viited lisamaterjalidele

Aavik, K.; Kajak, K. (2009). Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7 Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal: empiiriline uurimus. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus.

http://enut.ee/lisa/lasteaedade_uurimus.pdf

Aavik, K.; Kajak, K. (2009). Lasteaed kaasaegseks: sooliselt tasakaalustatud õppe- ja kasvatustöö poole. Metoodiline juhendmaterjal alushariduse õpetajatele. Eesti Naisuurimus- ja

Teabekeskus. http://enut.ee/lisa/metoodiline_juhendmaterjal.pdf

Aavik, K. (2009). Soo sotsiaalne konstrueerimine seitsmes Tallinna lasteaias. Ariadne Lõng: nais- ja meesuuringute ajakiri 1/2, 12–25.

Kuurme, T. (2009). Sirp ja vasar ning sugupoolte sõda. Postimees, 14.03.2009

<http://arvamus.postimees.ee/94170/tiiu-kuurme-sirp-ja-vasar-ning-sugupoolte-soda/>

Kütt, R. (2012). Kas lapsed või poisid ja tüdrukud? [Ettekanne]

http://www.norden.ee/images/teadus/info/haridus/Riina_Kytt.pdf

Papp, Ü.-M.; Kütt, R. (2009). Vabaks vanadest mõttemallidest: Juhiseid soolise võrdõiguslikkuse seaduse rakendamiseks lasteaedades ja koolides. Eesti Naisteühenduste Ümarlaura Sihtasutus, Tallinn. http://www.enu.ee/lisa/374_Vabaks.pdf

Papp, Ü.-M. (2012). Ärka, märka, tegutse: Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös. Eesti Naisteühenduste Ümarlaura Sihtasutus, Tallinn.

http://www.enu.ee/lisa/476_arka_marka_tegutse_veebi.pdf

Papp, Ü.-M. (2012). Kas koolis on lapsed või poisid ja tüdrukud? Kas poisid on loovamad kui tüdrukud? [Ettekanne]

http://www.norden.ee/images/teadus/info/haridus/Ylle_Papp.pdf

Papp, Ü.-M. (toim.) (2012). Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. Artiklikogumik. Eesti Naisteühenduste Ümarlaura Sihtasutus, Tallinn.

http://www.enu.ee/lisa/468_Kas_opilased_voi_poisid_ja_tydrukud_Artiklikogumik.pdf

Kasutatud kirjandus

- Aavik, K. (2009). Soo sotsiaalne konstrueerimine seitsmes Tallinna lasteaias. *Ariadne Lõng: nais- ja meesuuringu* ajakiri 1/2, 12–25.
- Aavik, K.; Kajak, K. (2009). Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7 Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal: empiiriline uurimus. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus, Tallinn.
- Allaste, A.-A. (2009). Naiselikkuse variatsioonid. *Eesti Päevaleht*. [<http://www.epl.ee/artikkel/485678>]
- Biernat, M. (1991). Gender stereotypes and the relationship between masculinity and femininity: A developmental analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, (3), 351–365.
- Connell, R. (1996). *Teaching the Boys: New Research on Masculinity, and Gender Strategies for Schools*. Teachers College Record, 98, (2), 206–235.
- Fagot, B. I.; Leinbach, M. D.; O'Boyle, C. (1992). Gender labeling, gender stereotyping, and parenting behaviors. *Developmental Psychology*, 28, (2), 225–230.
- Francis, B. (2004). Classroom interaction and access: whose space is it?. In: Claire, H. (ed.), *GENDER in Education 3–19*. Association of Teachers and Lecturers, Great Britain.
- Golombok, S., Fivush, R. (1994). *Gender Development*. Cambridge: University Press
- Hamilton, M. C. et al. (2006). Gender stereotyping and under-representation of female characters in 200 popular children's picture books: A twenty-first century update. *Sex Roles*, 55, (11), 757–765.
- Jürimäe, M.; Treier, J. (2008). *Õppekavad ja lasteaed*. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
- Kimmel, S. M. (2004). *The Gendered Society*. Oxford University Press, Oxford.
- Koivunen, A.; Liljeström, M. (toim.) (2003). *Võtmesõnad. 10 sammu feministliku uurimuse*ni. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.
- Kortenhaus, C. M.; Demarest, J. (1993). Gender role stereotyping in children's literature: An update. *Sex Roles*, 28, (3), 219–232.
- Leo-Rhynie, E. (1999). *Gender Mainstreaming in Education: A Reference Manual for Governments and Other Stakeholders*. Cape Town: Institute of Development and Labour Law, University of Cape Town.
- Pajumets, M. (2012). Postsotsialistlikud maskuliinsused, identiteeditöö ja ühiskondlik muutus: uurimus sooidentiteedi diskursiivsest taastootmisest uudsetes olukordades. Doktoritöö. Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, Tallinn.
- Papp, Ü.-M. (toim.) (2012). *Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks*. Artiklikogumik. Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus, Tallinn.
- Peterson, S. B.; Lach, M. A. (1990). Gender stereotypes in children's books: Their prevalence and influence on cognitive and affective development. *Gender and Education*, 2, 2, 185–197.
- Renold, E (2006). *Gendered Classroom Experiences*. In: Skelton, Ch., Francis, B., Smulyan, L. (toim.). *The SAGE Handbook of Gender and Education*. London: SAGE Publications.
- Schippers, M. (2002). *Rockin' out of the Box: Gender Maneuvering in Alternative Hard Rock*. Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, London.
- Schippers, M. (2007). Recovering the feminine other: masculinity, femininity, and gender hegemony. *Theory and Society*, 36, 85–102.
- Wilkins, C. A. (2004). "So Full of Myself as a Chick": Goth Women, Sexual Independence, and Gender Egalitarianism. *Gender & Society*, 18, (3), 328–349.
- Witt, S. D. (1997). Parental Influence on Children's Socialization to Gender Roles. *Adolescence*, 32, (126), 253–9.